

Yûnus Emre'de Kişiliğin Değişimi ve Dönüşümü Aşamasında Tamah ve Kanâat

Greed and Kanâat in the Stage of Alteration and Transformation of Personality in Yûnus Emre

Oğuz ÇETİN

Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi, Ankara, Türkiye / Ankara University Social Sciences Institute
PhD Student, Ankara, Türkiye

<https://orcid.org/0000-0001-9623-7819>

oguzcet@yahoo.com

ROR ID: <https://ror.org/01wntqw50>

MAKALE BİLGİSİ / ARTICLE INFORMATION

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 1 Mayıs 2023 / 1 May 2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 26 Haziran 2023 / 26 June 2023

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran / 30 June 2023

Yayın Dönemi / Publication Period: Haziran/June

DOI: 10.46231/sufiyye.1290528

Etik Beyan

Ethical Statement:

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Oğuz ÇETİN).

Telif Hakkı&Lisans

Copyright&License:

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

İntihal

Plagiarism:

Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir / This article has been scanned by Turnitin. No plagiarism detected.

Yayıncı

Publisher:

Kalem Eğitim Kültür Akademi Derneği / Kalem Education Culture Academy Association

Atıf / Cite as

Oğuz Çetin, "Yûnus Emre'de Kişiliğin Değişimi ve Dönüşümü Aşamasında Tamah ve Kanâat", *Sufiyye* 14 (Haziran/June 2023), 279-308.

Öz

Yünus Emre'nin eserlerinde, insanın aslına dönmesi için gerekli yola ilişkin nasihatler ve metodolojik yaklaşımlar mevcuttur. Bu bağlamda, en çok bilinen eseri Divan'ı haricinde, Risâletü'n-Nushiyye eseri öne çıkmaktadır. Bu eserinde Yünus Emre, savaş teması ile alegorik olarak hikâye ettiği taht mücadelesinde, ruh ve nefis arasındaki mücadeleye dikkat çekmektedir. Aşama aşama anlatılan savaşta karşı karşıya gelen ilk kavramlar, tamah ve kanâattir. Süfî anlayışta da zühde açılan bir kapı olarak görülen kanâat, Yünus'ta da insanın aslına döneceği ve dönüşeceği yolculuğun ilk menzili olarak yer almaktadır. Eserde Yünus, savaş sahnelerini beyitleriyle canlandırmaktadır. Askerlerin teçhizatları, yapıları, hedef ve stratejileri gibi detaylarla savaşı betimlemekte ve tavsiyeleriyle bu dönüşüm yolculuğunda okuyucuya yön vermektedir. Bu çalışmamızda Yünus'un alegorik olarak anlattığı hikayesinde mücadelenin ilk aşaması olan tamah ve kanâat kavramları için kullandığı metaforları, hermönetik metodla irdelemeye çalışacağız. Bu çözümlemede, Yünus'un kullandığı kavramların, Kur'an, sünnet ve mensup olduğu tasavvufî gelenekte, nasıl kullanıldıklarına ve anlamsal bağlamına aşama aşama yer vermeyi amaçlıyoruz. Çalışmamızda ayrıca Yünus'un verdiği tavsiyelerin, evrensel bağlamda günümüz insanlığı için karşılığı olup olmadığına da değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Tamah, Kanâat, Yünus Emre, Değişim, Dönüşüm.

Abstract

In Yünus Emre's works, there are advice and methodological approaches regarding the path necessary for man to return to his origin. In this context, apart from his best-known work Divan (his collected poetry), Risalat al-Nushiyya (Treatise of Advice) stands out. In this work, Yünus Emre draws attention to the struggle between the soul and the nafs in the struggle for the throne, which he allegorically narrates with the theme of war. The first concepts that confront each other in the war, which is described in stages, are avarice and kanâat (contentment). Considered as a door opening to asceticism in Süfî understanding, kanâat also takes place in Yünus's work as the first destination of the journey in which man will return to his origin and experience his transform. In the work, Yünus portrays war scenes with his couplets. He describes the war with details such as the equipment, structures, goals, and strategies of the soldiers and guides the reader on this journey of transformation with his recommendations. In this study, we will try to analyze the metaphors that Yünus uses for the concepts of greed and kanâat, which is the first stage of the struggle in his allegorical story, with the hermeneutic method. In this analysis, we aim to gradually include how the concepts used by Yünus are used in the Qur'an, the sunnah and the Süfî tradition to which he belongs, and their semantic context. Our study will also address whether the advice given by Yünus has a universal relevance for today's human beings.

Keywords: Greed, Contentment, Yünus Emre, Transformation, Alteration.

Tevekkül işi ola kanâ'at aşî ola
'Înâyet başî ola nûr-ı rahmet içinde
Yunus Emre

Giriş

Tasavvufun temelindeki “Nefs tezkiyesi, kalb tasfiyesi” ifadesinde arınmanın ve temizliğin öne çıktığı görülmektedir. Yûnus Emre, *Divan*'ı olarak belirtilen şiirlerinin derlendiği eseri haricinde, didaktik formda yazdığı *Risâletü'n-Nushiyye* adlı eserinde, sûfî metodoloji çerçevesinde arınma ve temizliğe ilişkin safhaları sistematik şekilde izah etmektedir. Döneminin klasik tasavvuf eserlerinden farklı olarak Türkçe olan eser, çok sayıda metafor ve edebi zenginliği içeren özgün bir yapıya sahiptir. Yûnus, açıkladığı tüm konuları şerh ederken kâmil bir müşşid ve öğütçü olarak karşımıza çıkmaktadır.¹

Yûnus Emre, eserin başlangıcında dünyanın yaratılışı ve temel unsurları gibi mevzulara açıklık getirdikten sonra aklın tarifini yapmakta ve alegorik olarak hikâye anlatmaya başlamaktadır. Alegorik yapının teşekkülünde, o zamanın tarihi ve sosyolojik etkenlerinin esere yansıdığı görülmektedir. Hikâyede; sultan, taht, şehir, il, dağ, ova, yer, binbaşı, er, sipahî, ev, uğru gibi şehir medeniyeti ve devlet teşkilatıyla ilgili kavramlar çokça geçmektedir.² Hassaten Yûnus'un dönemindeki Anadolu'ya baktığımızda; merkezi otorite yoksunluğu ile birçok beyliklerin olduğunu, beylik ve beylik içi taht çekişmelerinin mevcudiyetini, bu istikrarsızlık ortamında Moğol istilasının da devam ettiğini görmekteyiz. Bu düzlemde Yûnus Emre'nin eserde anlattığı tasavvufî tecrübeyi en müşahhas hale getirecek dramatik altyapının savaş teması olduğu görülmektedir.

Eserde savaşın ana teması, nefis ve ruh arasındaki taht kavgasıdır. Yûnus, alegorik hikayesi içerisinde nefsin ve ruhun askerlerini tasvir etmekte ve bu askerler arasında geçen mücadelenin sahnelerini bazı metaforlarla zenginleştirmektedir. Askerlerin kıyafetlerine, sayılarına teçhizatlarına ilişkin malumatlar vermektedir. Bu anlatı türü yüzeysel okunduğunda anlam, söylemsel düzeydeki anlam boyutunda kalmaktadır.

1 Mustafa Tatci, “Yûnus Emre'den Yolcuya Öğütler Risâletü'n-Nushiyye”, *Türk Ekini* 4 (Aralık 2019), 7.

2 Tatci, “Yûnus Emre'den Yolcuya Öğütler Risâletü'n-Nushiyye”, 20.

Oysa alegorik anlatımlarda, metin içerisinde farklı ve derin anlam katmanları bulunmaktadır.

Bu çalışmamızda Yûnus'un alegorik hikayesi içerisinde tamah ve kanâat kavramları için kullandığı anahtar metaforların çözümlemesi yapılacaktır. Anlam katmanlarının çözümlemesi sürecinde, yazarın metinde kullandığı imge ve kavramlara ilişkin değerlendirme ve betimlemelerinin yanı sıra, hermönetik yol izlenerek Kur'an'dan, hadisten, tasavvuf geleneğinden, günümüz psikolojik yaklaşımlarından ve saha çalışmalarından yararlanılacaktır. Ayrıca çalışmada, akıl bağlamında günümüz insanı için Yûnus'un verdiği tamah ve kanâata ilişkin tavsiyelerin olası izdüşümlerinden bahsedilecektir.

1. Tamah ve Kanâat

Arapça olan tamah kelimesi, dilimizde de aynı anlamda, doymazlık, çok arzu etme, hırs, aç gözlülük olarak tarif edilmektedir.³ Kur'an-ı Kerim'de geçmeyen kanâat kelimesi; sahip olduğuyla yetinmek, başkalarının sahip olduklarına göz dikmemek gibi manalar içerir.⁴ Sûfî gelenek içerisinde de tamah ve kanâat önemli kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Zünnûn el-Mısrî (ö. 245/859 [?]) kanâat ve tamahı bir tavsiyesinde şöyle açıklamaktadır;

“Kardeşim, biliyorum ki, İslâm'dan daha üstün bir şeref, takvâdan daha kıymetli bir üstünlük ölçüsü, veradan daha sağlam bir bağ, tevbeden daha etkili bir şefâatçi, âfiyetten daha değerli bir libâs, selâmetten daha koruyucu bir yol, kanâattan daha değerli bir hazîne, olana râzî olmaktan daha değerli bir servet yoktur. Azığına yetecek oranda tutan rahata kavuşur. Rağbet ve düşkünlük göstermek, yorgunluk kapısını açan anahtar, bitkinliğe götüren binittir. Hırs, dâimâ insanı günaha çağırır. Açgözlülük her türlü aybı içinde saklar. Nice tamah vardır, yalancıdır. Nice emel vardır, zarara götürür. Nice ümid vardır, mahrûmiyet kapısını açar. Nice kârlı görünen işin sonu, hüsrândır.”⁵

İbn Hafîf (ö. 371/982) kanâati şöyle tanımlamıştır “Kanâat, kayıp olanın hasretini çekmemek ve mevcut ile iktifa edip (kalben) zengin olmak

3 H. Nazmi Tura, “Tama”, *Diyanet İşleri Reisliği 1960 Yılı* (1960), 82-84.

4 Mustafa Çağrırcı, “Kanaat”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 24 Mayıs 2023).

5 Ebû Nasr Serrâc Tûsi, *el-Lüma' İslâm Tasavvufu*, çev. Hasan Kamil Yılmaz (İstanbul: Altınoluk, 1996), 304.

demektir!" ayrıca "Allah onları güzel bir rızıkla rızıklandıracaktır!"⁶ ayetindeki güzel rızık ifadesini kanâat olarak yorumlamıştır.⁷

İnsanın dünya ile olan ilişkisinde, tanımlayıcı ve konumlandırıcı bir etkiye sahip olan tamahın felaket oluşuna ilişkin çarpıcı ifadelerden birine ilk dönem sûfilerinden Ebû Tâlib el-Mekki'nin (ö. 386/996) *Kutû'l-Kulûb* eserinde rastlamaktayız. Eserde Mekkî, insanlığın başlangıcından itibaren işlenen ilk günahı tamah olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda, Hz. Âdem (as) ölümsüz hayata olan tamahıyla, yasaklanan ağaca yaklaşımeyvesini yemiştir. İblis ise Hz. Âdem'i (as) cennetten çıkarma arzusu ve tamahıyla isyan etmiş ve ona vesvese vermeye başlamıştır. Vesvesenin temel dayanağı ise ebedi yaşam vaadidir. Sonuç olarak, her ikisi de aynı günahla ilişkilendirilmiştir. Tamah kavramı açısından şeytan ve insan aynı eylemi paylaşmalarına rağmen, tamah ettikleri şeyler, kendi cinslerine ve türlerine göre şekillenmiştir. Bu, günahlara verilen ceza açısından da sonuçlarda farklılık arz etmiş ve Âdem (as) tövbe ettiğinden dolayı affedilirken, şeytan tamaha olan ısrarı nedeniyle huzurdan kovulmuştur.⁸

Mekkî'nin görüşüne tamah bağlamından bakıldığında, şeytanın Âdem (as) için kullandığı vesvese kaynağı; edebi hayat vaadinden sonra melek olabilme ihtimalini dile getirmesidir. Bu görüşten yola çıkarak kişinin kendi mizaç ve konumuna ilişkin dönüşüm ve değişim noktasında, tamahın, şahsı yanlış yönlendirebileceği ve şeytanın insanda bulunan bu meyili kullanarak vesvese verebileceği görülmektedir.

"Onu tertemiz bir hayatta yaşatırız."⁹ ayetinin tefsirinde, İzzeddîn Kaşânî (ö. 735/1334) temiz hayattan maksadın kanâat olduğunu ifade ederek hayatın acı tadının ve ömrün hüznlerinin, devamlı olarak çokluğu talep etmekten ve onu ele geçirmek için çaba göstermekten kaynaklandığını dile getirmektedir. Kaşânî, devamında Hz. Ali'nin (ra) "Kanâat körelmeyen bir kılıçtır"¹⁰ benzetmesiyle, hayatın, nefsi istek ve arzularını keserek, kolayca akmasına sebep olduğunu belirtmektedir. Ayrıca kanâati

6 Kur'ân ve Meâli, (Erişim 15 Nisan 2023), el-Hac 58.

7 İmam Kuşeyri, *Risale-i Kuşeyri*, çev. Ali Arslan (İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2012), 210.

8 Ebû Tâlib El-Mekki, *Kütü'l-Kulûb (Kalplerin Azığı)*, çev. Yakup Çiçek - Dilaver Selvi (İstanbul: Semerkand Yayıncılık, 2004), c.2 244.

9 en-Nahl, 97.

10 Yûnus'ta bir şiirinde bu kılıca ulaşmak için dua etmektedir.

Gel imdi iy miskîn Yûnus hevâseti elden bırak

Çalab'um rûzâ eyle bize kanâ'at bıçağını

rızanın başlangıcı olarak değerlendirmektedir. Kaşânî, “Kim kanâat sahibi olursa rıza-i ilâhî'nin tecellisine hazır hâle gelir.” diyerek eserinde başka sûfîlerin görüşlerine de yer vermektedir:

*Ebû Süleymân ed-Dârânî (ö. 215/830) “Kanâat rızadandır, veranın zühtten olması gibi. Kanâatin fazileti konusunda şu delil yeterlidir ki kişiyi tamah ve beklentiden azat eder.

*Ebü'l-Hasen Bünân b. Muhammed el-Hammâl (ö. 316/928): “Kul kanâati olmayan hür, hür ise tamahı olmayan kuldur!” Bir diğeri sûfî¹¹ ise şöyle demiştir: “İstek ve hevama itaat ettim beni kölesi kıldı kanâat etseydim hür yaşardım. Kanâat dünya işlerinde beğenilmiş bir iştir, uhrevî işlerde değil”.

*Ebî Bekr el-Âmirî (ö. 893/1488) bu hususta şöyle der: “Akıllı kimse dünya işlerinde kanâat ve tehir ile tedbir alan, âhîret işinde ise hırslı ve aceleyle davranandır?”¹²

Necmüddîn-i Kübrâ (ö. 618/1221) *Minhâcü's-Sâlikîn ve Mi'râcü't-Tâlibîn* risalesinde ilk hoca olarak kanâatin altını çizmektedir¹³. Eserinin başlangıcında, şahsi olarak edindiği tüm bilgi ve tecrübeler sonrasında dünya ve ahiret hayrının kanâatte olduğunu ayrıca belirtmektedir.¹⁴

Abdülkâdir-i Geylânî (ö. 561/1165-66) bir eserinde kanâat hakkında öğüt vermekte ve merhale merhale kişinin nasıl dönüşeceğini resmetmektedir; Şöyle ki, Geylânî'ye göre dünya malı biriktirmek için aşırı bir arzuya sahip olmak, hızlı bir şekilde ihtiyaçlarımızı tatmin etmeye çalışmamıza neden olabilir. Ancak kanâat, sonsuz bir hazinedir ve bizi tatmin edebilir. Elde edemeyeceğimiz veya asla sahip olamayacağımız şeylerin peşinde koşmaktansa, kanâat etmek daha akıllıca bir seçenektir. Kendine gem vurmamak, Allah'tan razı olmak ve dünya ile olan ilişkileri sınırlamak önemlidir. Bu süreçte Allah'ı gerçek anlamda tanıdığımızda, ihtiyaçlarımızı O'na emanet edebiliriz, iç huzuru buluruz ve Rabbimiz bizi bilir.¹⁵

Yunus Emre'nin de dikkat çekeceği gibi İbn Atâullah el-İskenderî (ö. 709/1309) *el-Hikemü'l-Atâ'iyye* eserinde, “Tamah etmekten vazgeçtiğin

11 Kaşânî eserde şahsın ismini zikretmemektedir.

12 İzzeddîn Kaşânî, *Tasavvufun Ana Esasları (Misbâhu'l-Hidâye ve Miftâhu'l-Kifâye)*, çev. Hakkı Uygur (İstanbul: Kurtuba, 2010), 346.

13 Necmeddîn-i Kübrâ, *Seyr-ü Süluk Risaleleri*, çev. Süleyman Gökbulut (İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2016), 95.

14 Kübrâ, *Seyr-ü Süluk Risaleleri*, 88.

15 Abdülkâdir Geylânî, *El Fethu'r Rabbâni* (İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2011), 15.

şeye karşı sen hürsün; ama hırsla isteyip tamah ettiğin her şeyin kölesisin.”¹⁶ ifadesiyle tamahın kişiyi esir aldığını ve kendi tahakkümü altına soktuğunu belirtmektedir. Tamah edilen şeye karşı beslediğimiz arzu ve istek, hayatımızı şekillendirdiği için otoriter bir yapıya bürünebilmektedir. Oysa o şeye karşı tamahımızdaki eksilme onun bize uygulayabileceği otoritenin zayıflamasına ve bu sayede özgürleşmemize yardımcı olacaktır.

Farklı bir sûfi görüşü olarak Muhyiddin İbnü'l-Arabî (ö. 638/1240) *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye* eserinde kanâat için, fazlasını talep etmeksizin elde bulunan ile yetinmek olan değerlendirmeye katılmadığını ifade etmektedir. Hz. Eyüb (as)’ın ‘saygın bir peygamberdi ve hakkında güzel kuldur’ denilerek sabrının övüldüğünü ifade etmektedir. Kanâat ifadesinin faili olan *kâni*, isteyen demek olduğunu belirterek başkasından değil sadece Allah’tan istenebileceğini ifade etmektedir.¹⁷ İlmin istenmesi ve nurun arttırılması gibi manevi konulardaki tamahı övmektedir. Bir şiirle uhrevi tamahı şöyle dile getirmektedir:

Sakin O’nun dışındaki bir şeyle yetinmeyesin!
Ve tamahkâr ol, çünkü sen tamahkârlık üzere yaratıldın
Yüceyi talep ederken hırslı ol ki, ona ulaşasın
Ondan gafil olan kişi uyanık ile bir değildir
Kuşkusuz helal kendisine güvendiğin şeydir
Haram mal ise kuşkulu gibi değildir¹⁸

İmam Kuşeyrî (ö. 465/1072) *er-Risâle* eserinde makamları açıklarken kanâata özel bir yer vermektedir. Kuşeyrî, kanâat, tevekkül, teslim, inabe, züht makamlarının arasındaki meratibe dikkat çekerek, sâlikin, bir makamdan diğerine ancak bir önceki makamın hükümlerini harfiyen yerine getirdiği taktirde sülûkunda sağlıklı ilerleyebildiğini belirtmektedir. “Kanâat makamına ulaşmamış bir kişi için tevekkül makamı sağlıklı değildir. Tevekkül makamına ulaşmamış bir kişi için teslim makamı doğru değildir. Dolayısıyla tövbesi olmayan bir kişi için inabe makamı doğru değildir. Takvası olmayan bir kişi için ise zühd makamı doğru değildir.”¹⁹

16 İbn Ataullah el-İskenderi, *Tasavvufî Hikmetler*, çev. Selahattin Hacıoğlu (İstanbul: Kurtuba Kitap, 2010), 111.

17 Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *Fütuhât-ı Mekkiyye*, çev. Ekrem Demirli (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2007), 7/260.

18 İbnü'l-Arabî, *Fütuhât-ı Mekkiyye*, 7/262.

19 Kuşeyri, *Risale-i Kuşeyri*, 108.

Buradan da anlaşılacağı gibi kanâat hem makamların ilki olarak zikredilmekte hem de sonraki tüm makamlar için temel teşkil etmektedir.

Sûfî öğreti içerisinde insanın dünya ile ilişkisi konusunda -dolaylı olarak Allah ile olan ilişkisi için de söylenebilir- öncelikli olarak, tamah ve kanâat kavramlarının ön plana çıktığı görülmektedir. Azla yetinmek, verilene razı olmak gibi tanımlar niceliksel ifadeler içerir. Dünyaya karşı duruşu ve mesafeyi içeren tamah ve kanâat, gerek manevi boyut olarak gönül aleminde, gerekse fiziksel yaşam içerisinde beden yapısında tecessüm eder. Bu kavramlar aynı zamanda; kişinin, “İçinde bulunduğum mülkün ve nimetlerin esas sahibi ve belirleyicisi kimdir? Bulduğum konum ve kimlik içerisinde verilenler ve istediklerim arasında neredeyim? Nerede durmalıyım?” sorularına cevap vermektedir. Bu, değişim ve dönüşüm bağlamında da ilk hareket için gerekli olan konum bilgisini içeren sorulardır. Şöyle ki; sûfî görüş içerisinde tamaha karşı kanâat kavramı, kişinin kendisini, içinde bulunduğu dünyanın sahibi ve nihai belirleyicisi olma görüşünü, ilahi bir veren ve mülk sahibi olduğu, yapılan taksim konusunda verene karşı hüsnü zan beslemesi gerektiği fikriyle ikame etmektedir. Bu fikriyata ve fiiliyata sahip olmayan kişinin ise gerçek manada zengin ve hür olamayacağına altını çizmektedir. Özetle dünyaya olan tamahına karşı kanâat sahibi olan sâlik, hür olduğu ve yeterli zenginliğe sahip olduğu için yolculuğuna sağlıklı bir şekilde başlayabilmekte ve bu minvalde temelleri kuvvetli bir şekilde yolculuğuna devam edebilmektedir.

1.1. Yûnus Emre’de Tamah ve Kanâat

Yûnus, özellikle tasavvufî mücadelede, nefis ve ruh arasındaki çekişmeyi savaşa benzeterek gönül tahtına oturacak idarecinin, nihayeti belirleyecek otoriter unsur olacağına dikkat çekmektedir.

İki sultân durur sana havâle
Diler her birisi kim mülki ala

Biri rahmânîdür cân hazretinden
Biri şeytânîdür garaz yatından²⁰

20 Vasfi Babacan, *Yunus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye'si ve Divân'ı: Giriş - İnceleme - Metin - Dizin* (İstanbul: Doruk Yayınları, 2015), 260.

Bu noktada asli yönetici unsur ve otorite olarak kişiye hangi güçler hâkim olursa, onun karakterinin oluşumunda da aynı güçlerin belirleyici rol oynadığı görülmektedir. Bu sadece kişilik bağlamında değil, dünyanın madde esaslı olan dört temel unsur için de geçerlidir. İnsanda unsurlardan ağırlık kazanan hangisi ise, beden bağlamında kişiyi etkileyeceği de dile getirilmektedir.²¹

Ko nefsün dilegin cân beslerisen
Yerün nur cân sözünü eslerisen

Tekebbür nefsdür sultânı bilmez
Çerisinde eyü dirlik dirilmez²²

Yûnus, beyitlerde, kişinin *camı* dinlerse nurlanacağına, *nefsi* dinlerse kibir sahibi olan nefis sebebiyle dirlik ve düzeninin kalmayacağına işaret etmektedir. Çünkü nefsin doğasında bir otoriteye boyun eğmek yoktur.

Kişi, dünya ile ilişkisinde kendisine hâkim olma potansiyeline sahip her türlü güç ile etkileşimdedir. Tek tek tüm unsurlar ve güç odaklarıyla, bir anda top yekün bir savaşın kazanılması ihtimali oldukça güçtür. Yûnus, stratejik olarak bu aşamada, kişiyi etkisine alacak nefis ve dünya ilişkisinde ilk cephe olarak, tamaha karşı kanâat ile mücadeleyi başlatmaktadır.

Bu nefis oğlanları tokuz kişidür
Nifâk u şirk anların işidür

Ulu oğlu tama 'eyü iş etmez
Cihân mülki anun olursa yetmez²³

Yûnus, nefsin dokuz oğlu olduğunu ve bunların en büyüğünün tamah olduğunu belirterek, siyasi manada gönül tahtı için ilk söz sahibinin tamah olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca nifakın, şirkin, doyumsuzluğun ilk kaynağı olarak da tamahı zikretmektedir. Tamahın tüm mülkün sahibi bile olsa doymayacağını belirterek hadîs-i şerife de telmihte bulunmaktadır;

21 Oğuz Çetin, "Yûnus Emre'de Metaforlarla Kişiliğin Dönüşüm ve Değişim Seyri", "Ey Dost..." *Yûnus Emre Kitabı* ed. Mehmet Akkuş - Vahit Göktaş (Ankara: İlahiyat, 2022), 356.

22 Babacan, *Yûnus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye'si ve Divân'ı*, 260.

23 Babacan, *Yûnus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye'si ve Divân'ı*, 261.

“İnsanoğlunun bir vâdi dolusu altını olsa, bir vâdi daha ister. Onun gözünü topraktan başka bir şey doyurmaz...”²⁴

1.1.1. Tamahın Kaynağı Olarak Sevgi

İnsanoğlu, fıtratında olan tamaha ilişkin Kur’ân’da farklı şekillerde uyarılmaktadır: “Nefsânî arzulara, (özellikle) kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, soylu atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere düşkünlük insanlara çekici gelmiştir. İşte bunlar dünya hayatının geçici menfaatleridir. Halbuki varılacak güzel yer, Allah’ın katındadır.”²⁵, “Onlara de ki; eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, kadınlarınız, akrabalarınız, kabileniz, elde ettiğiniz mallar, kesata uğramasından korktuğunuz ticaret, hoşlandığınız evler ve meskenler, size Allah ve Resulünden ve Allah yolunda cihaddan daha sevimli ise, artık Allah’ın emri gelinceye kadar bekleyin. Allah böyle fasıklar topluluğuna hidayet nasip etmez.”²⁶.

Ayetlerde de vurgulandığı gibi tamahın esas kaynağı çerçevesinde; insanın geçici dünyaya olan meyli ve düşkünlüğü, dünyanın insana çekici gelmesi, ondan hoşlanması, sevimli gelmesi gibi sevgi merkezli ifadeler öne çıkmaktadır. Ayrıca dünyaya karşı ikame edilen şey ahiret ve Allah katındakiler olmaktadır. Başka bir ayette ise tamah kelime olarak hastalıklı bir kalp olarak dile getirilmektedir.²⁷ Bir başka ayette²⁸ belirtildiği gibi tek kalbi olan kişi birçok taraftan sadece bir tarafa meylettığı zaman diğerlerinden uzaklaşmaktadır.

Yûnus da tamah konusunda yukarıda verilen ayetlerdeki benzer noktaya dikkat çekerek aşağıdaki beyitlerde tamah konusunda sevginin önemine vurgu yapmaktadır. Yûnus, imanla sultanlığı ilişkilendirirken, sevgi kavramını kullanmaktadır. İman sevgiyi, güç ve otorite de imanı beslemektedir. Kişi sevdiğini, imanı olarak görmekte, sevdiğinden dolayı onu sultanı ve hükümdarı yapmaktadır.

24 Buhârî, Rikâk, 10; Müslim, Zekât, 116-119.

25 Âl-i İmrân 14.

26 et-Tevbe 24.

27 “Ey Peygamberin kadınları! Siz kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz, eğer korunur takvalı olursanız, onun için söylerken kırıtmayın da kalbinde bir maraz bulunan tamaa düşmesin, güpegüzel, dosdoğru söz söyleyin.” el-Ahzâb 32.

28 “Allah bir kişinin göğüs boşluğunda iki kalp yaratmamıştır...” el-Ahzâb 4-5.

Bin er tonlu tururlar kapusunda
Esîr etmiş cihânı tapusunda

Sever dünyâyı çün oldur î mânı
Susuzdur dünyaya kanmaz revânı

Neyi severisen î mânun oldur
Nice sevmeyesin sultânun oldur

Sevündür bil seni senden ileden
Ne severisen ol yanaya yiden²⁹

Kişi sevdiği şeye meylederek oradan nasiplenmekte ve beslenmektedir. Ayrıca Yûnus, dizelerin devamında sevgiye ilişkin güçlü bir ifade ile şöyle demektedir;

Ki sevdüğünden öte menzilün yok
Asıl ma nâ budur söz kelecî çok³⁰

Yûnus'un şiirlerindeki en büyük özellik olan sehl-i mümteni sanatını bu beyitte görmekteyiz. Beyit birkaç kelime de olsa yolculuğun nihayetine ilişkin derin bir anlam içermektedir. Tekrar edersek, "Sevdiğinden öte menzilin yoktur." ifadesi; ahsen-i takvîm'e ilişkin yolculuğun, değişim ve dönüşüm sürecindeki menziline işaret etmektedir. Yûnus'a göre kişinin kalbinde barındırdığı sevgi aynı zamanda gidebileceği son noktayı göstermektedir. Başka bir deyişle, kişi sevdiği şeye kadar gidebilmekte ya da vardığı yer sevdiği yer olmaktadır. Kanâatimizce varış ve vuslata ilişkin bilgi içeren bu beyit, olması gereken sevgi ve yola yani "Şüphesiz ki biz Allah'a aitiz / Allah'tan geldik ve hiç şüphesiz yine O'na döneceğiz"³¹ ayetine de açıklık getirmektedir.

Dünyevi manada baktığımızda ise bir kişi, hayatta gerçekten sevdiği bir amaca veya hedefe yönelerek ilgi duyduğu konuları keşfederek en yüksek memnuniyeti ve tatmini elde edebilir. Bu, kişinin kendini gerçekleştirme yolunda ilerlemesini ve içsel tatminini sağlamasına yardımcı

29 Babacan, *Yunus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye'si ve Divân'ı*, 262.

30 Babacan, *Yunus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye'si ve Divân'ı*, 261.

31 el-Bakara 156.

2023/Haziran/14

olur. Ancak, bu yaklaşım dikkatli bir şekilde yorumlanmalıdır. Kişi, tutkuları ve sevdiklerinin onu nasıl etkilediğini ve başkalarıyla ilişkilerini nasıl etkileyebileceğini göz önünde bulundurmalıdır. Aynı zamanda kişi sağlıklı bir denge ve sorumluluk anlayışı içinde hareket etmelidir. Kişi varoluşsal alanları ve dünya ile ilişkisini yanlış ve yetersiz yorumlayarak sadece nefis kaynaklı tutkularının peşinden hareket ederse, bireysel ve içtimai manada, kendisine ve etkileşime girdiği alanlara zarar verebilecek hale gelebilir. İnsanın kendi kişisel benliğinin dönüşüm ve değişim durakları konusundaki belirsizliği ya da bilgisizliği onu ve yolculuğunu, durağan bir noktaya sürükleyebilir hatta geriletebilir.

Yûnus'ta sevginin kişiye yol gösterdiğine dair bu yaklaşım, kişinin içsel yolculuğunu anlama ve kendini gerçekleştirme yolunda ilerlemek için yönelimlerini ve sevgisini bilinçli bir şekilde dikkate almasının önemini vurgulamaktadır. Ancak kişinin bütüncül bir bakış açısıyla hareket ederek kendisinin dönüşebileceği şeyi tanımlaması ve konumlandırması için, kendisi ve dönüşebileceği şey hakkında asgari bilgi seviyesine sahip olması gerekmektedir. Özetle, "Ben Neyim? Neredeyim? Nereye gitmekteyim? Ne olabilirim?" gibi varoluşsal sorulara muhatap olduğunun farkındalığıyla ve sevgiyle bu soruların cevabına ilişkin bağlantı kurabilmelidir.

1.1.2. Zindanki İnsan Alegorisi

Yûnus'a göre gönül üzerinde hakimiyet kurmak isteyen nefis ve ruhun mücadelesindeki ilk aşama, nefsin dünyaya olan tamahına karşı, ruhun kanâatla üstün gelmesi sürecidir.

Buçuk gün turmayan aklun katında
Ne lâyük ola şâhun hazretinde

Görem bir şahs gelür benzi sararmış
Dutulmuş dili âklı yavı varmış

Gelüp 'aklun öninde tapu kıldı
Hakk'a şükr eyledi çün anı buldı³²

32 Babacan, *Yunus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye'si ve Divân'ı*, 261.

Beyitlerde belirtilen mizansende, gelen bir kişi vardır. Kişinin tasvirinde şahsın benzi solmuş, dili tutulmuş, aklı kaybolmuştur. Bu haline sebep tamahtır. Bu çaresizliği içinde, aklı bularak ona meyletmiş ve onu bulduğu için şükretmiştir. Beyitlere göre tamah gösteren kişinin durumu, bedende hastalık, kendini ifade edememek ve akli melekelerinin tam çalışmaması olarak açıklanabilir.

Tama ' habsine düşdüm çıkamazın
Katı berkdür dîvârı yıkamazın

Key erenler durur zindânı bekler
Bahâdurlar demür yüreklü erler

Bin er tonlu durur tama ' çerisi
Mübârizdür bahâdur her birisi

Ele gireni zindâna ururlar
Ayagina da demür buyururlar

...

'Akıl anun sözin çün kim işitdi
Tefekkür eyleyüp kendüye gitdi

Çü gine geldi 'akıl öğütler anı
Bize gelenlerün kurtuldu cânı

...

Kanâ 'at fakrıla uş gele şimdi
Bakadur düşmene gör nede şimdi³³

Dünya, Yûnus'un yorumuyla, tamah nedeniyle zindana benzemektedir. Tamah yakalayabildiği herkesi zindana atmakta ve ayaklarına demir vurarak hapis hayatı yaşatmaktadır. Zindanın özellikleri ise şöyle sıralanmaktadır; duvarları yıkılmayacak kadar kuvvetli, etrafı nefis askerleriyle dolu, düşen kişinin kurtulmasının imkânsız olduğu bir mekan.

Tamah halinin zindana benzetilmesi kanâatimizce manidardır. Daha önce değindiğimiz tamah ve kanâata ilişkin sûfi yaklaşımda, Ebû Tâlib

33 Babacan, *Yunus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye'si ve Divân'ı*, 262.

2023/Haziran/14

el-Mekki'nin belirttiği gibi, insanoğlunun sahip olduğu tamah duygusu, Hz. Âdem (as) ile ortaya çıkmıştır.

Bu bağlamda insanlığın başlangıcı, dünya hayatına yönelme ve dünyevi arzuların peşinden gitme eğilimiyle ilişkilendirilebilir. Bu görüş paralelinde başlangıç, Yûnus'un alegorik dünyasında, insanın zindan içinde yaşamıyla imgelenir. İnsan dünyaya bu duygularla başladığı için hayatına zindan içerisinde başlamış olması, onu zayıf kılan bir durumdur. Olması gerektiği insan potansiyelinin dışı çıkamamış hali, bir çeşit zindan içerisinde yaşayan insan görünümünü betimlemektedir. Sürecin devamında kişi zamanla aklıyla, bu zayıflığını idrak ederek kendisiyle bir muhasebe içerisine girmektedir. Yûnus'taki mizansende olduğu gibi kişi aklı ile konuşma haline geçmekte, bu bağların, bu zincirlerin, nasıl bertaraf edilebileceğine dair kendi aklı ile istişare etmektedir. Yukardaki beyitlerde görüldüğü gibi, aklın bu diyalogda sitemi vardır. Olması gerektiği gibi kullanılmadığını sahibine şikâyet eder. Aklın önünde durma ve ona tabi olma durumu kişiye aklının, zindanın ötesindeki yaşamı işaret edebileceğini göstermektedir. Başka bir deyişle akla uydurmak değil, akla uymak. Akla tabi olmak, ona uymak, onu kendine uydurmaktan farklıdır.³⁴ Şahsın hasta hali ve bezginliği kendisine, nefse uygun aklı değil, ilahi aklı dinlemesi gerektiğini fark ettirmiştir. Bu konuşma sırasında akıl ona yol göstermekte, bazı temel ifadelerle kişiyi aydınlatmaktadır. Yûnus'a göre akıl, rûh sultanının rehberidir. Siyasi bağlamdan bakılınca sultanın veziri, danışmanı konumundadır.³⁵

Aklın bir insanı aydınlatması süreci, el-Hayy bin Yakzan'ın başından da geçmektedir.³⁶ İbn Tufeyl'in 12. yüzyılda yazdığı felsefi eserin karakteri olan Hayy bin Yakzan doğada yalnız başına kalmış, hiçbir insanla teması olmadan büyürken doğayı, hayvanları ve evrende gözlemlediği olayları keşfeden bir karakterdir. Kendi başına düşüncelere dalan Hayy, varoluşun sırlarını anlamaya ve gerçeklik hakkında derinlemesine düşüncelere sahip olmaya başlar. Yûnus'un hikâyesindeki zindan içerisinde zayıf düşen kişi

34 Psikolojideki savunma mekanizmalarından biri olan rasyonelleştirme eğilimi burada açıkça görülmektedir. Kişi, yapmış olduğu yanlış davranışlara, kabul edilebilir mazeretler bularak daha az yanlış gösterme eğilimindedir. Yani akla uymaktansa, bahaneleriyle uydurduğu mazeretlerle halini aklileştirmekte yani akla uydurmaktadır.

35 Tatci, "Yûnus Emre'den Yolcuya Öğütler Risâletü'n-Nushiyye", 20.

36 İbn Tufeyl - İbni Sina, *Hay Bin Yakzan*, çev. M. Şerafeddin Yaltkaya - Babanzade Reşid (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019).

de kendi potansiyeli ile içinde bulunduğu tutarsız yaşamı kıyaslamaya başlamaktadır. Yani akıl onun olmaması gereken bir yerde, ait olmadığı bir yerde, bir zindanda olabileceğini telkin ederken, aynı zamanda bazı arzu ve duygularının olumsuz getirisi olduğunu, onu engellediğini, kısıtladığını, yani özgürlüğünden mahrum bıraktığını ifade eder.

İnsan, bu özgürlük kısıtlamasını, akıl ile istişare ederek, üzerindeki hali anlamlandırması ve hastalık durumunun farkındalığıyla, sadece zindanda kapalı kalmak değil bu kapalı kalmaya sebebiyet veren ya da bu kapalı kalmayı destekleyen başka unsurların da olduğunu görmekte ve gözlemlemektedir. Temsilde kişi, zindanın etrafındaki oluşumu da okumaktadır. Zindanın çok kuvvetli korunduğunu ve bu zindandan kolay kolay çıkılmadığını fark etmektedir. Bu uyanışa, ideal, olması gereken, kişide meknuz, değişim ve dönüşümün başlangıcı için ilk aşama denilebilir. Yûnus'un, dönüşüm yolunu, insanın tamah duygusuna karşı kanâatı konumlandırması ve bu süreçte ilk başvuru kaynağı olarak akli koyması önemli bir metodolojik tesbittir. Özellikle tasavvufta aklın yerini konumlandırırken yapılan tartışmalar için de bir yaklaşım niteliğindedir.

İnsan, hayatının başlangıcında bazı gerçeklere ilişkin apriori olarak bilgiye ve şüpheye sahiptir. Bu yapının olumlu manada kullanılması, tasavvufî öğretinin de kullandığı bir metodolojik yaklaşımdır. Kanâat, yolculuğun sonrasındaki aşamalar için de önemli bir başlangıçtır. Sabır, rıza gibi daha meşakkatli aşamalar için temel oluşturmaktadır.

Cennetten tamah ile inen insanoğlunun geri dönüş yolculuğu kanâatla başlamaktadır. Sudur teorisinin bakış açısıyla, dünyaya olan meylin ve insanın mertebesini aşağı indiren süreçlerin içinde, tamah meknuzdur ve esas teşkil etmektedir. Buna karşı her türlü pozitif manada yükselmenin içeriği de kanâat ile başlıyor denilebilir. Çünkü kanâat bu dünyadaki tüm verili yapının konumlandırılması ve anlamlandırılması için referansını, ilahi takdire ve hissettiği aşkın varlığa vermektedir. Başka bir deyişle Yûnus Emre, insanın ilahi dönüş yolculuğunu düştüğü yerden başlatmaktadır.

İnsanın, dünya ve eşya ile ilişkisinde verilenler ve istekler arasında bir gerilim ve boşluk mevcuttur. Bu boşluk ve gerilim tamahın da temel kaynağıdır. Örneğin tamah sadece dünyaya değil ahirete ilişkin konularda da geçerlidir. Yûnus'un burada yerdiği tamahtan kasıt, dünyevi tamah ve heva hevese dönüşebilecek potansiyel duygudur. Dünyalık bağlamda istek ve arzularımızla kanâat etmediğimiz mevcut durum arasındaki

farkı kapatmak için sarf ettiğimiz zaman ve gayret genelde yorgunluk ve hastalık olarak bize dönmektedir.

Tama darun yeri tamuda olur
Kaçan tamuda olan asude olur

Yolum aldı benüm aldadı tutdı
Bugün yarınıla ömrüm düketdi³⁷

Yûnus'ta tamahtan şikayetçi kişinin “bugün yarınıla ömrünü tüketti” ifadesi zaman algısının, tamahın etkisiyle akli melekeleri örttüğünü de göstermektedir. Tamah edilen şeyin her an ulaşılabilecekmiş gibi görünmesi, ulaşılamasa bile istenilen şeyin varlığını göz önünde bulundurmaktadır. Var olan ve ulaşılmak istenen arasındaki açığı kapatmak yerine olanla yetindiğimiz zaman, sahip olunan her şey, asli yolculuğumuz, dönüşümümüz için bir binek, bir araç gibi bizi taşıyan, bizi bir yerlere götüren bir yapıya ve güce dönüşmektedir.

Tamah ettiğimiz şey, bize verilenin fazlasını istemek konusundaki problemdir. Fakat nefsi emmarenin başka bir özelliği, kişinin sadece başka nesnelere değil başka insanlarla olan ilişkisinde de tamahı (boşluk ve gerginliği) yorumlamasıdır. Kıskançlık, haset, onda var bende yok ya da kendisinde eksik olmadığı halde, eksiklik zannederek obje ve nesneyle, verilenle mesafesini açması, kişiyi, hakimiyeti altında olması gereken nesneye tutsak etmektedir.

1.1.3. Duyular Bağlamında Tamah Zindanı

Kur'ân-ı Kerîm'de, “Bilin ki dünya hayatı ancak bir oyun, eğlence, bir süs, aranızda bir övünme ve daha çok mal ve evlat sahibi olma isteğinden ibarettir. Tıpkı bir yağmur gibidir ki, bitirdiği ot çiftçilerin hoşuna gider. Sonra kurumaya yüz tutar, bir de bakarsın ki sararmış, ardından da çer çöp haline gelmiştir. Ahirette ise ya çetin bir azap yahut Allah'ın bağışlaması ve hoşnutluğu vardır. Dünya hayatı aldatıcı bir zevkten başka bir şey değildir.”³⁸ ayeti yer alır. İfade edildiği gibi ayette; dünya hayatının başlıca özellikleri olarak aldatan, oyalayan, esas gayeden uzaklaştıran,

37 Babacan, *Yunus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye'si ve Divân'ı*, 262.

38 el-Hadîd 20.

dolayısıyla gaflete düşüren ve geçici bir süs olmasına dikkat çekilmektedir. Bu şekildeki bir dünyaya tamah, şüphesiz ki kişiyi aslından koparan ve şuursuz hale getiren bir etkiye dönüşmektedir.

Yûnus, hikayesinde zindandan şikâyet eden bir insan imgesini işlemektedir. Akli ile diyalog sonrasında eyleme geçebilen insanın, kanâati hayatına kılavuz edindiği zaman, bu tamah zindanından kurtulabileceği varsayılmaktadır. Bununla birlikte, sorun şu ki, bazı kişiler öğüt ve tavsiyeleri duymalarına rağmen, zindandan kurtulmak için gerekli adımları atmaya direnmektedirler. Rasyonel çıkarımlar kişiyi bu esaretten kurtaracakken, kişi neden zindanda kalmasına sebep olan tamah davranışında ısrar etmektedir?

Yûnus'un belirttiği üzere tamahın sevgi ile olan ilişkisine daha önce değinmiştik. Bu çerçeveden baktığımızda; Hz. Peygamber (sav), bu konuya ilişkin bir hadis-i şerifte şöyle buyurmaktadır, “Bir şeyi sevmen seni kör ve sağır eder.”³⁹ Bu bağlamda, zindan metaforu, bir cezanın hükmü değil de potansiyelin olması gerektiği gibi açığa çıkmaması olarak da yorumlanabilir. Ayette belirtildiği gibi “...Onların kalbleri vardır ama anlamazlar; gözleri vardır ama görmezler, kulakları vardır ama işitmezler. İşte bunlar hayvanlar gibi hatta daha sapıktırlar. İşte bunlar gafillerdir.”⁴⁰ Kişinin bilgi edinmesi için gerekli tüm algılarının olması gerektiği gibi çalışmaması, bir tür körlük ve sağırlık olarak tanımlanabilir. Yûnus'un zindanda tarif ettiği kişi de zincire vurulmuş olması sebebiyle birçok şeyi yapamaz, duyamaz ve göremez hale gelmektedir. Kendi dünyasını görebildiği, hissedebildiği, duyabildiği alan kadarıyla idrak edip anlamlandıran kişi için varlığa ilişkin tüm bilgisi, zindandaki duyularından elde ettiği bilgiden ibaret kalacaktır. Bu da ayete göre gaflet olarak nitelendirilmektedir.

Bu çerçeveden baktığımızda kişi ruh bağlamındaki istikametiyle halife olabileceken, nefsin esaretinde köle olmaya ve zindanda kalmaya devam etmektedir. Zindan içindeki insan, neyi değiştirip dönüştürmesi gerektiğine dair akli yetilerinin kendisine verdiği bilgiyi dinlemediği için -ya da körlük ve sağırlık nedeniyle veriler eksik ve hatalı olduğu için- yaşadığı mekânın kanıksanması ve normalleşmesi süreciyle birlikte, aklın asli unsurlarından gelen bilgiyi reddeden bir kişiliğe dönüşebilmektedir. Kabullenme duygusu, bulunduğu yere ait olma hissi ve potansiyelini

39 Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd* (b.y.: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020), “edeb” (No. 4028).

40 el-A'râf 179.

gerçekleştirememenin verdiği külfet, öğrenilmiş bir çaresizlik olarak kişinin zindanda yaşadıklarının tek gerçeklik, tek doğru olduğuna inanasına yol açabilmektedir.

Akl ile kişinin bu konuda gösterdiği direnç, zindandan çıkma aşamasında önem kazanmaktadır. Yûnus'un verdiği örnekteki gibi; ilk başta kişinin zindanda olduğunu fark etmesi, aklıyla iletişime geçip tefekkür ederek kendisini muhasebeye çekmesi ve muhasebe sonrasında davranışa dönüşecek hareket etme kabiliyetini sağlaması gerekmektedir.

Dilersen kim iresin ferâgat menziline
Var kanâ'at dârında nefsün bogazından as

Nefsünün varlığını 'akl-ı külle ulaştır
Varlığını yoga degşür cevher ol olma muhâs⁴¹

Yûnus, *Divan*'ındaki bu şiirde nefsin, kanâat sayesinde akl-ı külle teslim olması gerektiğini söylemektedir. Sadece akıl tabiri değil, akl-ı küllîyi vurgulamış olması, Yûnus'un akıl konusunda ayrıma gittiğini göstermektedir. Mizansende de gördüğümüz gibi nefis, gönül dünyasına hâkim olduğunda akli kullanma salahiyetine ulaşmakta ve kişiye tamahını rasyonel gerekçelerle savunur hale getirmektedir. Oysa Yûnus'a göre akıl, nefse değil, nefis akla tabi olmalıdır. Yûnus Emre, dönüşüm sürecindeki tekmüle ilişkin mücadeleleri ifade ettiği alegorik hikâyenin her bölümde, nefsin askerlerine karşı akıldan yardım almayı öğütlemektedir. Akıldan kastı ise eserin başında bahsettiği akıl, akl-ı küllîdir.⁴²

Mizansendeki kişi, nefsin askerlerinin esiridir. Gönül dünyasına nefis hâkim olmuştur. Nefis, askerleriyle onu zindanda tutmak, otoritesini devam ettirmek amacıyla, her türlü akli delille, şahsi ikna yoluna gidecektir. Oysa Yûnus'un deyişiyle bu otoriteye sahip olması gereken, ruhtur. Ruhu gönül şehrinde olması gereken yere koyma konusundaki niyetimiz ve meylimiz, bu savaştan galip gelme ve özgürleşme sürecini başlatacaktır. Bu konudaki en önemli silah, akıldan sonra sevgidir. Tamahın kaynağı olabilecek sevgi bahsinde değindiğimiz; Yûnus'un, sevdiğimiz yere kadar gidebileceğimiz söylemi, ruhla olan iletişimimizi sevgi üzerinden doğru şekilde kurgulamamız gerektiğine de işaret etmektedir.

41 Mustafa Tatcı, *Yûnus Emre Divanı* (İstanbul: H Yayınları, 2020), 289.

42 Tatcı, "Yûnus Emre'den Yolcuya Öğütler Risâletü'n-Nushiyye", 15.

Özetle, dünya ziynetlerine aldanmanın temeli, dünya malına kanâat etmemek, aksine ona sarılmak, sevmek, ahireti unutmak ve gaflettir. Başka bir deyişle, tamahın kişinin aklına gem vurduğunu da söyleyebiliriz. Bu da insanı tutkularının esiri hali getirmektedir. Daha önceki beyitlerde de belirtildiği gibi bu dünyaya ilişkin sevgisi, kişiyi dünya nimetlerine karşı daha da çaresiz kılmakta, sevdiği şeyin otoritesine ve buyruklarına boyun eğmek zorunda bırakmaktadır.

Yûnus bu durumdaki insanın, ilahi kaynaktan bağıni koparmamış akıl ile irtibata geçerek, onu dinleyerek, tefekkür ederek, kendisini toparlayabileceğini belirtmektedir. Dünya'ya olan bağımlılık kişinin kontrolünü kaybetmesine, zararlı etkilerin ortaya çıkmasına ve yaşamın diğer alanlarının ihmal edilmesine sebep olmaktadır. Bunun sonucunda da kişinin hayatı, tutsak bir yaşama yani zindana dönüşebilmektedir. Dünya'ya karşı tamahın artması, hırs sahibi kişinin kendisine zarar vermesine, ilişkilerinin ilahi ve dünyevi boyutta bozulmasına neden olabilmektedir.

1.2. Akıl Bağlamında Kanâatın Evrensel Boyutu

Tamahın kişiyi güçsüzleştirdiğini ve akli açıdan sınırladığını günümüz tüketim toplumu içerisinde gözlemleyebilmekteyiz. Genel sistemin tüketim odaklı davranış sergilemesi, insanı şuursuz ve her türlü noktada kendini eksik ve yetersiz hisseden bireylere dönüştürmektedir. Örneğin reklam stratejileri içerisinde, kişiyi devamlı ihtiyaç hissettirme eğilimi ve politikası izlenmektedir.⁴³

Tüketim merkezli sektörlerde kişiyi sürekli ihtiyaç halinde bırakmaya çalışma durumu, tüketim odaklı bir pazarlama stratejisini beraberinde getirir. Bu strateji, insanların ihtiyaçlarına sürekli yeni ürün ve hizmetler sunarak, sürekli bir tüketim döngüsü oluşturmayı hedefler. Bu durumda, tüketim üzerine kurulan sektörlerin temel hedeflerinden birisi, insanların mevcut ihtiyaçlarını karşılamaktan ziyade, yeni ihtiyaçlar icad etmektir.⁴⁴

43 Murat Sezgin - Mehtap Farımaz, "Tüketim Kültüründe Yeni Soyut İhtiyaçlar Yaratırken Televizyon Reklamlarının Rolü ve İşlevi", *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 4/4 (Ekim 2016), 55-69.

44 Kamile ELMASOĞLU, "Tüketim Kültüründe Etkili Bir Araç Olarak Reklamın İşlevlerine Dair Genel Bir Değerlendirme", *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi* 2/4 (2017), 27-42.

Reklamlar genellikle bir ürün veya hizmetin insanın hayatını nasıl daha iyi, daha rahat veya daha mutlu hale getirebileceğini vurgular. Bu, tüketicilerin ihtiyaçlarına yanıt verme yerine, mevcut ihtiyaçlarından daha fazlasını talep etmelerini teşvik eder. Reklamlar, bireylerin sahip olmadıkları şeyleri isteme veya kendilerini eksik hissetme duygusuyla harekete geçme eğilimini artırabilir.

Bu sürekli ihtiyaç halinde bırakma çabası, insanları daha fazla tüketmeye ve yeni ürünleri satın almaya yönlendirmektedir. Bunun sonucunda, sürekli tüketim, kaynakların daha hızlı tükenmesine, olumsuz çevresel etkilere ve bireylerin maddi ve duygusal olarak tatminsizlik hissetmelerine yol açabilir.

Günümüzde, geçici bir dünya gerçeği, hiç bitmeyecek bir dünya illüzyonuna dönüşmektedir. Aslından farklı algılanan bu dünya, kişiyi bağımlı ve bilinçsiz kılmaktadır.

Tamah zindanı içerisinde kalan kişinin, akılla olan diyalogu sırasında bir beyitte akıl şöyle demektedir;

Çü gine geldi a' kıl öğütler anı
Bize gelenlerin kurtuldu cânı⁴⁵

Beyitte kendi aklına başvuran insanın herhangi bir dini referans vermeksizin tamah derdinden kurtulacağı vadedilmektedir. Bu esasın da evrensel bir bağlama işaret ettiği kanaatindeyiz.

Tüm sûfîler bıraktıkları eserlerinde şüphesiz ki akli melekeleri yerinde kişileri muhatap almaktadırlar. Akıl sahipleri seslenişi esasında Kur'an'ın hitabıdır. Bu fitri yapıya ilişkin bir bozukluk olmadıkça, her akıl sahibi tebliğe ve nasihate açıktır.⁴⁶ Bu sebeple tamah duygusuna karşı kanâatin sünnetullah olduğunu söyleyebiliriz. 2006-2010 yılları arasındaki uluslararası düzeyde 127 ülkeyi kapsayan, sadece genel yaşam memnuniyeti değil, aynı zamanda kişinin yaşamının mümkün olan en iyiye ne kadar yakın olduğuna ilişkin bilişsel odaklı sorular ve ruh haline ilişkin soruların yer aldığı bir anket çalışması yapılmıştır.⁴⁷ Anket çalışması sonrasında

45 Babacan, *Yunus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye'si ve Divân'ı*, 262.

46 Ayeti kerimede belirtilen hususi durum hariç: "...Onların kalbleri vardır, fakat onunla gerçeği anlamazlar. Gözleri vardır, fakat onlarla görmezler. Kulakları vardır, fakat onlarla işitmezler. İşte bunlar hayvanlar gibidirler. Hatta daha da aşağıdırlar. Bunlar da gafillerin ta kendileridir." el-A'râf 179.

47 Ayrıntılı bilgi için bk. Mariano Rojas - Ruut Veenhoven, "Contentment and Affect in the Estimation of Happiness", *Social Indicators Research* 110/2 (Ocak 2013), 415-431.

kanâatın evrensel manada mutluluğa ve refaha ilişkin bilişsel düzeyde etki ettiği görülmektedir. Esasında kanâatin, sadece ahiret için değil bu dünya yaşamı içerisinde de kişiye mutluluk ve huzur getirdiği görülmektedir. Bu konuya ilişkin Peygamberimiz (sav), bir hadîs-i şerifte şöyle demiştir; “Sizden kim nefisinden emin, bedeni sıhhatli ve günlük yiyeceği de mevcut ise sanki dünyalar onun olmuştur.”⁴⁸

Kanâatin, mutluluk ve saadetle olan ilişkisine dair benzer bir çalışmayı da David T. Lykken, *Happiness* adlı eserinde kaleme almıştır. Bu çalışma, kanâata ilişkin yapılan psikoloji alanındaki deneyimlerden (pozitif psikoloji ağırlıklı) örnekler içermektedir.⁴⁹

Ayrıca günümüz hayatında minimalizm anlayışının da kanâat kavramına yakın çıkarımları mevcuttur. Minimalizm, materyal tüketiminin azaltılmasını ve hayatın basit olduğu fikrini vurgulayan bir yaşam tarzı ve felsefedir. Minimalistler, deneyimlere, insan ilişkilerine ve kişisel gelişime daha çok yatırım yaparak hayatı sadeleştirmeyi ve odaklanmayı hedeflerler. Maddi olmayan değerlere ve kalıcı şeylere vurgu yaparak özüne dönme çabası içindedirler. Minimalizmin hedefi, bireyin gereksiz ve yorucu şeylerden arınması ve gerçek mutluluk, anlam ve özgürlük hissini yakalamasıdır.⁵⁰

Dikkat çekilen temel noktalar şunlardır:

- Minimalizm, materyal tüketimini azaltmayı ve basit yaşamayı amaçlar.
- Deneyimlere, insan ilişkilerine ve kişisel gelişime daha çok önem verilmesini tavsiye eder.
- Minimalistler hayatı sadeleştirmeye ve odaklanmaya çalışır.
- Maddi olmayan ve kalıcı değerlere vurgu yapılarak özüne dönülür.
- Hedef; bireyin gereksiz şeylerden arınması, gerçek mutluluk, anlam ve özgürlüğe ulaşmasıdır.

Psikolojik yaklaşımlarda genel olarak, sadelik ile iyi olma hali arasında tutarlı pozitif bir ilişki bulunmuştur. Bu ilişkiyi açıklayan potansiyel mekanizmalar arasında tüketim arzularının kontrolü ve psikolojik ihtiyaç tatmini yer almaktadır. Psikolojik bağlamda değerlendirmelerde muhtelif değişkenler ve eğilimler arasında gelir, yaş ve ihtiyari sadeliğin kendi

48 İbn Mace, *Sünen İbn-i Mâce* (b.y.: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2015), “Zühd” (No. 3995).

49 Ayrıntılı bilgi için bk. David Lykken, *Happiness: The Nature and Nurture of Joy and Contentment* (Golden Guides from St. Martin's Press, 2000).

50 “What Is Minimalism?”, *The Minimalists* (blog) (Erişim 25 Mayıs 2023).

inisiyatifiyle mi yoksa başkalarının inisiyatifiyle mi olduğu gibi konular ve başlıklar yer almaktadır.⁵¹

Kanâat etmek, bireye maddi ve manevi açıdan daha dengeli bir perspektif sunar. Kişi, akli muhasebe ile sahip olduklarının değerini ve önemini fark ederek, tüketim odaklı düşünce kalıplarını sorgular ve daha özgür ve tatmin edici bir yaşam tarzı geliştirmeye yönelirse, yapıcı manada kendine ilişkin daha doğru ve isabetli çıkarımlar yapabilecektir.

Kanâat etmek, bağımlılıktan kurtulma veya bağımlılığı önleme sürecinde yardımcı olabilecek bir zihinsel durumu da ifade etmektedir. Kişi, iç huzura ve tatmine ulaşmak için sahip olduğu kaynakları kullanmaya, ölçülü olmaya ve ihtiyaçlarına odaklanmaya teşvik edilebilir. Böylece bağımlılığın yerine daha sağlıklı bir yaşam tarzı ve içsel doyum, dünyevi yaşam içerisinde bile sağlanabilmektedir.

Yûnus Emre'nin evrensel bağlamdaki gibi, akli öne çıkararak, kişideki dönüşüme ilişkin süreci başlatması dikkat çekmektedir. Yûnus, hasta ve bağımlı kişinin tefekkürü sonrasında kanâatin, nefsin büyük oğlu tamah tarafından işgal edilmiş gönül şehrini almasıyla, yaşanan zafer manzarasını şöyle tasvir etmektedir:

Kamu şehr ü kamu il râhat oldı
Nereye varsan pür-n' imet oldı

Görünmez oldı ol kızlığı âfet
Matır-bâz olurlar cümlesi mât

Harîfler cümlesi tâ' âta meşgul
Olupdur cümlesi sultânna kul

Oturur cümlesi han meclisinde
Ferahlar u kadehler ellerinde⁵²

51 Ayrıntılı bilgi için bk. Joshua N. Hook vd., "Minimalism, voluntary simplicity, and well-being: A systematic review of the empirical literature", *The Journal of Positive Psychology* 18/1 (Ocak 2023), 130-141; Jiyun Kang vd., "Minimalism as a Sustainable Lifestyle: Its Behavioral Representations and Contributions to Emotional Well-Being", *Sustainable Production and Consumption* 27 (Temmuz 2021), 802-813. voluntary simplicity (also referred to as minimalism 52 Babacan, *Yunus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye'si ve Divân'ı*, 263-264.

Zafer, beyitlerde olduğu gibi bir başlangıcın da ifadesidir. Dünyalık telaşından kurtulan kişi için ibadet kapıları açılmış zihni berraklaşmıştır. Esas sultanını bulan insanlar, kul olmaya odaklanmaktadır.

Bununla birlikte akla şöyle bir soru gelmektedir: Evrensel olarak farklı şekillerde gördüğümüz kanâat, akılla bulunabiliyorsa bu hal, niye akli olan herkesi kalıcı olarak kuşatmamaktadır? Yunus'a göre kanâat sadece giriş mesabesindedir, hemen devamında Kuşeyri'de de gördüğümüz gibi sonraki makamlar, bir önceki makamın sıhhat durumuna bağlıdır. Yûnus'ta kanâatla başlayan süreç sonrası kibir ve tevazunun mücadelesi, ardından öfke ve sabrın mücadelesi olarak devam etmektedir. Bu sıralamada her bir aşama diğer aşamaya kapı aralamakta ve gönül şehrinin asıl sultanı olan ruh, tahta kalmaktadır. Bu istikrar sağlanamazsa her an, iyi huya denk gelen ruhî yapılanmanın karşısında, o duruşa karşıt nefsin askerlerinin kendi yapısı tahtı ele geçirmektedir. Başka bir deyişle gönül şehrinin her iki cihan için de iyi sonuçlanabilmesi için ruh ve askerlerinin gönül tahtında süreç sonuna kadar istikrarlı bir şekilde yapılanması gerekmektedir. Otorite sağlanmadığı sürece gönül şehrinin tahtı her an el değiştirebilir. Bu aşamada istikrarlı otorite ve sürecin paralel bir şekilde birbirini takip etmesi gerekmektedir.

Hoca Ahmed Yesevî (ö. 562/1166) *Divân-ı Hikmet* eserinde kanâatı tarif ederken inci örneğini vermektedir.

Bir damlaya kanâat etmeden o inci olmaz
Kanâat etmeden şevk şarabını içse olmaz⁵³

İstiridye, içine düşen bir yağmur damlasının etrafını özenle işleyerek inci haline getirmektedir. Yesevî'de dönüşüm için kullanılan bu metaforunda inci gibi kıymetli bir taşın oluşumu nerdeyse kıymeti olmayan bir damla ile başlar. Bu dönüşüm nihayete erene kadar sadece sıradan bir tür değişim gibi gözükecektir. Kemâlata erdiği zaman dönüşüm hem biçimsel hem de manâ olarak yeni bir hüvviyet kazanacaktır. Beyitte belirtildiği gibi kişide kanâat yoksa içeceği şevk şarabı da bir anlam ifade etmemektedir.

Bu dönüşümde zaman mevhumu önem kazanmaktadır. Yûnus'un belirttiği gibi dönüşüm gerçekleşmedikçe, gönül tahtındaki otorite el değiştirmemelidir. Bu sürece giren kişi, ruhî ideal kavramlarla kısmi bir etkileşime girse bile kendisinde sadece bazı değişiklikler zuhur edecektir.

53 Hoca Ahmed Yesevî, *Divân-ı Hikmet* (İstanbul: H Yayınları, 2016), 200.

Lakin bu dönüşüm sürecinin sonuçlanması için gerekli proses tamamlanmadıkça tam anlamıyla dönüşüm gerçekleşmeyecektir. Ardından tüm süreç aynı mevkiden tekrar başlayacaktır. Yani tamaha karşı, kanâatî hâkim kılamayan kişi tekrar tamah zindanına dönecektir. Gönül tahtına ilk aşamada kanâat tam olarak hâkim olmadıkça, sonraki aşama için gerekli şartlar da sağlanmamış olacaktır. Örneğin sonraki süreçte gönül şehrinde sabır ve tevazu tecrübe edilse bile kalıcı bir yapıya dönüşme imkânı bulamayacaktır. Sabır ve tevazu gibi hasletler kişinin şahsi yapısında bazı değişikliklere sebebiyet verse bile kalıcı manada, o kişide olması gereken asli dönüş yolculuğu her an sekteye uğrayabilir. Çünkü gönül tahtındaki ruhî istikrar tam olarak sağlanamadığı için şehrin genelinde asayiş tekrar anarşiye dönüşecek, nefis askerleri tekrar tahtı ele geçireceklerdir.

Süreçteki adımlar, birbirini sıhhatli bir şekilde takip etmediğinde başlangıç durumu ile bulunduğu durum kişide sadece değişiklik olarak nitelenebilir. Yûnus'un zindan alegorisine benzer şekilde, günümüz dünyasında bu dönüşüm tam gerçekleşmediğinde yaşanan süreci tarif eden bir fenomen de mevcuttur. "Döner Kapı Fenomeni"⁵⁴ denilen bu fenomen; cezaevinden tahliye edildikten sonra yeniden suç işleyen ve cezaevine geri dönen eski hükümlüler için ve ayrıca rehabilitasyon programlarına kabul edildikten sonra tekrar programa alınan bağımlılar ve psikolojik rahatsızlıkları tekerrür eden kişiler için kullanılmaktadır. Hapishaneye veya hastaneye tekrar dönen kişiler için kullanılan döner kapı fenomeni veya sendromu, bu kişilerin bir kurumdan ayrılmalarının ardından kısa bir süre sonra tekrar aynı kuruma başvurmaları ya da geri dönmeleri anlamına gelir. Bu durum, özellikle hapishanelerde⁵⁵ ve psikiyatrik hastaneler⁵⁶ gibi kapalı kurumlarda yaygın bir şekilde görülmektedir.

Bu fenomenin nedenleri arasında, kişilerin tekrar suç işleme eğilimi, tedaviye uyumsuzlukları, sosyal destek eksikliği ve işsizlik gibi çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bu fenomenin ele alınması için, sosyal hizmet uzmanları, psikologlar, sosyologlar ve diğer ilgili uzmanlar tarafından çeşitli stratejiler önerilmektedir. Bu stratejiler arasında, kişilerin sosyal

54 "Revolving Door Phenomenon / APA Dictionary of Psychology" (Erişim 24 Haziran 2023).

55 "Stopping the Revolving Prison Door", *MIT News | Massachusetts Institute of Technology* (10 Mayıs 2017).

56 Gazi Alataş vd., "Döner Kapı Olgusu: Toplum Temelli Ruh Sağlığı Hizmet Modeline Geçişin Psikiyatri Servisine Yatış Üzerine Etkisi", *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 15/3 (2014), 185-191.

destek ağlarının güçlendirilmesi, mesleki eğitim ve istihdam fırsatları sağlanması, tedaviye uyumun artırılması ve toplumdaki stigmatizasyonun azaltılması gibi çeşitli yaklaşımlar yer almaktadır.⁵⁷

Günümüz hayatında da müşahede edilen kanâatin, kişide kalıcı bir şekilde dönüşüme neden olup olamayacağı, kişilik yapısı olarak o kişide kanâatin yerleşip yerleşmemesi ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Yûnus'ta süreç, kanâatin gönül tahtına geçmesi ve sonrasında nefis askerlerinin şehirden uzaklaşması ile sonuçlansa bile bu askerler şehrin etrafında fırsat kollamaktadır. Hikâyenin devamında, akıl casusu, tahta geçen kanâati uyararak kibir belasını haber vermektedir. Eğer kibir belasından kurtulamazsa tahtını da kaybedeceğini bildirmektedir.⁵⁸ Ardından Yûnus, bir hüner sahibiyle, bu dönüşümden ve süreçten haberdar biriyle hareket edilmesini tavsiye etmektedir.

Tekebbür kişinin faidesi yok
Komazsa kibri peşman olısar çok

Hüner gözle hüner ere eresin
Erile varasın dostı göresin⁵⁹

Yûnus'un uyarısında, akıl ile hareket eden insanın belli bir aşamaya gelebilse bile belirli bir noktadan sonra kendi başına ilerleyemediği görülmektedir. Bir bilenle yoluna devam etmeli ve döner kapı sendromundaki gibi aynı kısır döngü içerisinde kalmamalıdır. Gerçek hayatta sendromu yaşayan insanlarda gözlenen en önemli problem yeni hayata adapte olamama problemdir. Bu aşamada ise gerek bireysel gerekse sosyal birçok destekle uyum sürecine yardımcı olacak sivil ve devlet destekli organizasyonlar gerçekleştirilmektedir. Yûnus'un alegorisinde de akıl ile kişi bir yere kadar gelse bile sonrasında, yardım alarak dönüşüm yolculuğuna devam etmektedir ve istikrar sağlamaktadır. Kanâatin kişide hâkim olma aşamasında da Yûnus, beytinde bir sâkiden söz etmektedir.

Feragat oldu bunlar hoş geçerler
Sürer saki şarab dün gün içerler⁶⁰

57 "Home - Revolving Doors" 16 Mayıs 2023.

58 Babacan, *Yunus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye'si ve Divân'ı*, 265-266.

59 Babacan, *Yunus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye'si ve Divân'ı*, 267.

60 Babacan, *Yunus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye'si ve Divân'ı*, 264.

Kanâat kişide hâkim olduğunda bile yaşanan zenginliğin tasvirinde kurulan sofralar ve hizmet eden kişiler vardır. Bu kişiler de esasında bu dönüşüm sürecinin bir parçası olup istikrar sağlayan unsurlardır. Sakî⁶¹ burada olduğu gibi tasavvufî bir şahsiyettir ve kanâatin kişinin gönlünde yerleşmesi için ona aşk şarabı ikram etmektedir. Ve gönlün esas sahibinin tahta yerleşmesi için kişiyi hazırlamaktadır. Yûnus'un alegorik hikayesinde mürşid karakteri, farklı şekillerde insan-ı kamil yolculuğunda kişiye yardım edecek şekilde zikredilmektedir.⁶²

Günümüz dünyasında gerek dini gerek felsefi alanda telkin edilen evrensel diyebileceğimiz kanâat duygusu, Yûnus'un beyitlerindeki gibi bir başlangıç olduğu kadar devam ettirilmesi gereken bir süreci de ifade etmektedir. Akıl ile kişi, kanâat konusunda irade göstererek sürece başlasa bile bu sürecin devamlılığı için yardımcı unsurlara ihtiyaç duymaktadır. Ruhî olguların gönlde hâkim kalması ve otoritesini devam ettirebilmesi için, bu süreçten ve savaştan haberdar bilgili kişilerin kılavuzluğu gerekmektedir.

Sonuç

Yûnus, insanoğlunun, nihai dönüş noktasına olan yolculuğunun başlangıcı olarak kanâatı işaret etmektedir. İnsan, tamah ile yabancı olduğu bu dünyada başladığı hayatından, asli vatanına dönüş için yol aramaktadır. Yûnus'a göre bu arayışın ilk rehberi de akıl olmaktadır. Ruh ve nefis arasındaki savaşın galibi, gönül tahtının sahibi ve insanın dönüşüm sürecindeki yol haritasının belirleyici unsuru olacaktır. Tasavvufî eğitim metodolojisi içerisinde Yûnus, aklın esas kaynağına yani akl-ı külle vurgu yaparak başlangıç düzeyindeki yükselişin, ilk ivmesinin akıl kaynaklı olduğunu vurgulamaktadır. Şerîat, tarîkat, marifet ve hakikat (Dört Kapı), yol ve metodunu benimseyen ekolün takipçisi olan Yûnus, kanâat ile yol alındığında çok kısa sürede birçok menzilin geçileceğini ifade etmektedir. Özellikle bu düstur ve başlangıçtan habersiz olan kişinin durumu, zindanda kalan hasta, yorgun, bitap düşmüş kişiye benzetilerek resmedilmiştir. Zindan içinde kendi gerçekliğinin zamanla tek gerçeklik olduğunu varsayan insan, aklın tüm uyarılarına kulak tıkayarak aklının

61 Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* (İstanbul: Anka Yayınları, 2004), 538.

62 Muhammed Yusuf Akbak, "Yunus Emre Divânında Mürid-Mürşid İlişkisi", *Tokat ilmiyat dergisi* 10/1 (2022), 221-248.

da körelmesine ve nefse uyar hale gelmesine sebep olmaktadır. Yûnus, insanın bu dünyadaki ilk zindanı olan tamahtan çıkış yolu olarak kanâatı nasihat etmektedir.

Nasîhat kandîlinden bir işâret göründi
Tenüm içinde cânum andan yana süründi

Nefsümün ejdehâsı döndi bana hamd'itdi
Kanâat hay dimezse hakîkatdür yir indi

Kanâati yar idin uyma nefis dileğine
İresin hakîkate yirün buldun tur indi

Kanâat didüğünü eger sen tutmazısan
Nefsüne uyarısan ser-gerdân ol var indi

Yûnus Hak tecellîsin şâ'ir dilinden söyler
Cânda gevher varısa Hak'dan yana yüründi⁶³

Gönül tahtına yerleşen kanâat tüm şehre huzur ve zenginlik getirerek dönüş(üm) sürecindeki ilk aşama için gönül tahtındaki istikrarı sağlamalıdır. Tamah askerlerinin tekrar otoriteye karşı istikrarı bozucu faaliyette bulunmaması için kişi, kanâati kalbinde daimî diri tutmalıdır. Kanâatin tekrar tahtı kaybetmesi süreci ise tüm oluşumu tekrar başa döndürmektedir ve insan, zindan ve gerçek hayat arasında kısır döngüye girmektedir. İnsanın ahsen-î takvîme olan tekrar dönüş yolculuğu her bir aşamanın olgunlaşarak diğer aşamayı hazırlaması ile şekillenmektedir. Bu süreçte akıl öncü olsa bile devamında istikrarın sağlanması ve kişinin sağlıklı bir dönüşüm yolculuğu gerçekleştirebilmesi için yolu bilen ve ona destek olan kılavuza ihtiyacı vardır.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest: Yazar çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. / The author declared that there is no conflict of interest.

Finansal Destek / Grant Support: Yazar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.

63 Tatcı, *Yunus Emre Divanı*, 455-456.

Kaynakça

- Akbak, Muhammed Yusuf. “Yunus Emre Dîvânında Mürid-Mürşid İlişkisi”. *Tokat İlmîyat Dergisi* 10/1 (2022), 221-248. <https://doi.org/10.51450/ilmiyat.1103512>
- Alataş, Gazi vd. “Döner Kapı Olgusu: Toplum Temelli Ruh Sağlığı Hizmet Modeline Geçişin Psikiyatri Servisine Yatış Üzerine Etkisi”. *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 15/3 (2014), 185-191.
- Babacan, Vasfi. *Yunus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye'si ve Dîvân'ı: Giriş - İnceleme - Metin - Dizin*. İstanbul: Doruk Yayınları, 2015.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Anka Yayınları, 2004.
- Çetin, Oğuz. “Yunus Emrede Metaforlarla Kişiliğin Dönüşüm ve Değişim Seyri”. *Ey Dost...* *Yunus Emre Kitabı*. Ankara: İlahiyat, 1. Basım, 2022.
- Ebü Dâvûd. *Sünen-i Ebû Dâvûd*. b.y.: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.
- Ebü Nasr Serrâc Tüsi. *el-Lüma' İslâm Tasavvufu*. çev. Hasan Kamil Yılmaz. İstanbul: Altınoluk, 1996.
- ELMASOĞLU, Kamile. “Tüketim Kültüründe Etkili Bir Araç Olarak Reklamın İşlevlerine Dair Genel Bir Değerlendirme”. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi* 2/4 (2017), 27-42.
- Geylâni, Abdülkâdir. *El Fethu'r Rabbâni*. İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 5. basım, 2011.
- “Home - Revolving Doors”. Erişim 16 Mayıs 2023. <https://revolving-doors.org.uk/>
- Hook, Joshua N. vd. “Minimalism, voluntary simplicity, and well-being: A systematic review of the empirical literature”. *The Journal of Positive Psychology* 18/1 (Ocak 2023), 130-141. <https://doi.org/10.1080/17439760.2021.1991450>
- İbni Mace. *Sünen İbn-i Mâce*. b.y.: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2015.
- İbnü'l-Arabî, Muhyiddin. *Fütuhât-ı Mekkiyye*. çev. Ekrem Demirli. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2007.
- İskenderi, İbn Ataullah el-. *Tasavvufî Hikmetler*. çev. Selahattin Hacıoğlu. İstanbul: Kurtuba Kitap, 2010.
- Kang, Jiyan vd. “Minimalism as a Sustainable Lifestyle: Its Behavioral Representations and Contributions to Emotional Well-Being”. *Sustainable Production and Consumption* 27 (Temmuz 2021), 802-813. <https://doi.org/10.1016/j.spc.2021.02.001>
- Kaşânî, İzzeddîn. *Tasavvufun Ana Esasları (Misbâhu'l-Hidâye ve Miftâhu'l-Kifâye)*. çev. Hakkı Uygur. İstanbul: Kurtuba, 2010.
- Kur'an ve Meâli*. Erişim 15 Nisan 2023. <https://www.kuranvemeali.com/>
- Kuşeyri, İmam. *Risale-i Kuşeyri*. çev. Ali Arslan. İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2012.
- Kübrâ, Necmeddîn-i. *Seyr-ü Süluk Risaleleri*. çev. Süleyman Gökbulut. İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2016.
- Lykken, David. *Happiness: The Nature and Nurture of Joy and Contentment*. Newyork: Golden Guides from St. Martin's Press, First Edition, 2000.
- Mekki, Ebû Tâlib. *Kûtu'l - Kûlub (Kalplerin Azağı)*. çev. Yakup Çiçek - Dilaver Selvi. 4 Cilt. İstanbul: Semerkand Yayıncılık, 2004.
- MIT News | Massachusetts Institute of Technology. “Stopping the Revolving Prison Door”. 10 Mayıs 2017. Erişim 24 Haziran 2023. <https://news.mit.edu/2017/stopping-revolving-prison-door-reducing-recidivism-mit-jpal-0510>
- “Revolving Door Phenomenon /APA Dictionary of Psychology”. Erişim 24 Haziran 2023. <https://dictionary.apa.org/revolving-door-phenomenon>

- Rojas, Mariano - Veenhoven, Ruut. "Contentment and Affect in the Estimation of Happiness". *Social Indicators Research* 110/2 (Ocak 2013), 415-431. <https://doi.org/10.1007/s11205-011-9952-0>
- Sezgin, Murat - Farimaz, Mehtap. "Tüketim Kültüründe Yeni Soyut İhtiyaçlar Yaratırken Televizyon Reklamlarının Rolü ve İşlevi". *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 4/4 (Ekim 2016), 55-69.
- Tatçı, Mustafa. *Yunus Emre Divanı*. İstanbul: H Yayınları, 2020.
- Tatçı, Mustafa. "Yûnus Emre'den Yolcuya Öğütler Risâletü'n-Nushiyye". *Türk Ekini* 4 (Aralık 2019), 6-25.
- TDV İslâm Ansiklopedisi. "Kanaat". Erişim 24 Mayıs 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kanaat>
- The Minimalists. "What Is Minimalism?". Erişim 25 Mayıs 2023. <https://www.theminimalists.com/minimalism/>
- Tufeyl, İbn - Sina, İbni. *Hay Bin Yakzan*. çev. M. Şerafeddin Yaltkaya - Babanzade Reşid. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 5. Basım, 2019.
- Tura, H. Nazmi. "Tama". *Diyanet İşleri Reisliği 1960 Yılığ*, 1960, 82-84.
- Yesevî, Hoca Ahmed. *Divân-ı Hikmet*. İstanbul: H Yayınları, 2. Basım, 2016.

